

חטאן של נדב ואביהוא ומצוות הקטורת

מאת: ירחמיאל פרנקל

התורה אינה מפרטת בדיוק במה חטאו נדב ואביהוא רק מספרת לנו שהקריבו אש זרה אשר לא צוה ה'. ונחלקו חז"ל בכמה מקומות במה חטאו (ע' רש"י ויקרא ל', ב').

וז"ל המדרש (ויקרא רבה פר' כ' ס' ח-ט):

בר קפרא בשם ר' ירמיה בן אלעזר אמר בשביל ארבעה דברים מתו בניו של אהרן על הקריבה שנכנסו לפני ולפנים, ועל הקרבה שהקריבו קרבן שלא נצטוו, על אש זרה אש מבית כיריים הכניסו, ועל שלא נטלו עצה זה מזה שנא' "איש מחתתו" איש מעצמו עשו שלא נטלו עצה זה מזה.

ר' מני דשאב ור' יהושע דסכנין ור' יוחנן בשם ר' לוי אמרו בשביל ארבעה דברים מתו בני אהרן ובכלן כתיב בהם מיתה, על שהיו שתויי יין וכתיב בו מיתה שנא' "יין ושכר אל תשת", ועל ידי שהיו מחוסרי בגדים וכתיב בו מיתה שנא' "והיו על אהרן ועל בניו" ומה היו חסרין, מעיל שכתוב בו מיתה שנא' "והיה על אהרן לשרת", ועל ידי שנכנסו בלא רחיצת רגלים וידים שנא' "ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו" וכתיב "בבואם אל אהל מועד ירחצו מים", ועל ידי שלא היו להם בנים וכתיב בו מיתה הדא הוא דכתיב "וימת נדב ואביהוא". אבא חנין אומר על שלא היה להם נשים דכתיב "וכפר בעדו ובעד אשתו" - ביתו זו אשתו.

וז"ל הספרא (פר' שמיני):

באותה שעה קפצה פורענות על נדב ואביהוא. וי"א מסיני נטלו להם. שראו את משה ואהרן מהלכים תחילה הן באים אחריהם וכל ישראל אחריהם, אמר לו נדב לאביהוא עוד שני זקנים הללו

מתים ואנו ננהוג את הקהל. אמר הקב"ה נראה מי הם קוברים את מי, הם קוברים אתכם ויהיו הם מנהיגים את הקהל. (א, כא)

ויקחו שני בני אהרן אף הם בשמחתם כיון שראו את חדשה עמדו להוסיף אהבה על אהבה. ויקחו אין קיחה אלא שמחת נדב ואביהוא מה ת"ל בני אהרן שלא חלקו כבוד לאהרן. נדב ואביהוא לא נטלו עצה ממשה. איש מחתתו איש מעצמו יצאו ולא נטלו עצה זה מזה. ויקרבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם ר' ישמעאל אומר יכול אש זרה ממש ת"ל אשר לא צוה אותם הכניסוה בלא עצה. ר' עקיבא אומר לא הכניסוה אלא מן הכוריים שנא' ויקריבו לפני ה' אש זרה אם כן למה נאמר אשר לא צוה אותם שלא נמלכו במשה רבן. ר' אליעזר אומר לא נתחייבו אלא על שהורו הלכה בפני משה רבן וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. (א, לב)

בפרשת שמיני נחלקו חז"ל בלשון המקרא. התורה אומרת "ויקריבו אש זרה אשר לא צוה ה'." הרי שהתורה מזכירה שני דברים:

- (א) הקרבת אש זרה
- (ב) אשר לא צוה

ויש לפרש את המקרא בכמה אופנים. (ע' במלבי"ם שהאריך לפרש את דברי חז"ל.) אפשר לומר שעברו רק על חטא אחד שעשו בלי צווי (אשר לא צוה). הקטורת היתה אש זרה משום שעשו מעצמם בלי ליטול עצה ממשה, והורו הלכה בפני רבן. זהו פירושו של ר' ישמעאל בספרא. גם אפשר לומר שהעבירה היתה הקרבת הקטורת עצמה, וכיוון שהיתה באיסור, היתה "אש זרה" אשר ה' לא צוה אותם להקריב. כנראה שהמדרש רבה דרש את הפסוק בדרך זה. עוד יש דרך אחרת לפרש שהתורה מפרטת שתי סיבות נפרדות - סיבה אחת שהקטורת היתה אש זרה, וסיבה שניה שלא נטלו עצה. זהו פירושו של ר' עקיבא בספרא. לפי השיטה שהורו הלכה בפני רבן, הגמרא אומרת (עירובין סג ע"א, יומא נב ע"א) שהורו שאע"פ שהאש ירד מן השמים, מצווה להביא מן ההדיוט. רש"י ביומא מפרש שצדקו בהוראה זו, וז"ל: "ואע"פ שהורו כראוי, נענשו שלא נטלו רשות." האבן עזרא ור' בחיי פירשו שהם טעו בהוראתן. כדי לקיים את מצוות הקטורת כהוגן, היו צריכים לקחת גחלים מן המזבח, והם לקחו גחלים אחרים. מיד לפני פרשת הבאת הקטורת, התורה אומרת (ויקרא, ט, כד) "ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים, וירא כל העם וירונו ויפלו על

פניהם. " הרי כבר ירד האש מן השמים, ולכן היו צריכים לקחת גחלים מן המזבח. זהו כוונת המדרש שלקחו אש מבית הכוריים, דהיינו שלקחו גחלים אחרים לא מן המזבח. וכן פירש הראב"ד על הספרא.

גם נתקשו חז"ל בשנוי הלשון בין פר' שמיני ופר' אחרי מות. בפר' שמיני התורה אומרת "ויקריבו אש זרה". בפר' אחרי מות התורה משתמשת בלשון אחר: "בקרבתם לפני ה' וימותו". התורה שנתה את לשון הקרבה (ויקריבו) ללשון קריבה (בקרבתם). לשון קריבה משמעותו שהם התקרבו יותר מדי, ונכנסו למקום מוגבל שאסור להם, ולא משום שהקטירו אש זרה. ונחלקו חז"ל בתורת כהנים ריש פר' אחרי מות. ר' יוסי הגלילי סובר שהפסוק השני הוא המכריע - הם מתו משום הקריבה. ר' עקיבא דורש שהפסוק הראשון הוא המכריע, ומתו משום שהקרבת הקטורת היתה באיסור. לשיטת ר"ע יש לפרש את המלה "בקרבתם" פירושה בהקריבם אש זרה לפני ה', וכוונת הפסוק לאיסור הקרבה (וכן תירגם אונקלוס על אתר).

הראב"ד בפירושו על הספרא מסביר את שיטת ריה"ג. נדב ואביהוא חטאו משום שנכנסו לפני ולפנים לקדש הקדשים, וכן פירש האבן עזרא וכן משמע מדברי רש"י בפר' אחרי מות. לפי רש"י זהו כוונת הכתוב שהזהיר את אהרן אל תמות כדרך שמתו בניך שנכנסו לפני ולפנים. (שיטה זו שנכנסו לבית קדה"ק מופיעה ג"כ בספרא.) עוד פירש הראב"ד שריה"ג סובר שנכנסו שתויי יין, ולפ"ז אפשר שנכנסו רק להיכל ולא לקדה"ק, ומ"מ מתו משום הקריבה. הרמב"ן חולק על פירושן של רש"י והאבן עזרא ולומד את פשוטו של מקרא כפי שיטת ר"ע. הם מתו משום שההקרבה היתה אסורה, אבל הם לא נכנסו לתוך קדה"ק, רק לתוך אהל מועד. ומנמק הרמב"ן וז"ל: "איך יעלה על דעתם לבא היום אל המקום אשר לא נכנס שם אביהם, כי אהרן הקטיר את הקטורת על המזבח הפנימי, ולמה יכניסו הם הקטורת שלהם לפני משלו?"

ויחזו את האלוקים

יש עוד מקום שהתורה מזכירה בדרך רמז שחטאו נדב ואביהוא בענין אחר, בלי להזכיר את שמותיהם בפירוש. בפרשת מתן תורה בסוף פר' משפטים, התורה אומרת "ואל אצילי בני ישראל לא שלח את ידו ויחזו את האלוקים ויאכלו וישתו" (שמות כד, י). נחלקו מפרשי המקרא בהבנת הפסוק. רש"י מפרש שאצילי בני ישראל הם נדב ואביהוא וזקני העדה, וראוי היה לשלוח בהם יד מפני שהביטו אל השכינה בלב גס כדרך אכילה ושתיה. וז"ל רש"י:

נסתכלו והציצו ונתחייבו מיתה, אלא שלא רצה הקב"ה לערבב שמחת התורה, והמתין לנדב ואביהוא עד יום חנוכת המשכן, ולזקנים עד ויהי העם כמתאוננים ותבער במ אש ה' ותאכל בקצה המחנה, בקצינים שבמחנה.

רש"י מבסס את פירושו על המדרש תנחומא (פר' בהעלותך פ' כב, ופר' אחרי פ' ו). הם הסתכלו בשכינה ולא היתה כוונתם לשם שמים. הרמב"ן חולק לחלוטין על רש"י. הוא מפרש שלא חטאו נדב ואביהוא בהר סיני - אדרבה, כוונת הפסוק היא לספר בשבחן, שלא עברו על מצוות הגבלת הר סיני ולכן לא שלח את ידו. "ויאכלו וישתו" פירושו שאכלו ושמחו במצוות אכילת שלמים.

לסיכום השיטות:

- (א) הורו הלכה לפני רבן
- (ב) הקריבו קטורת באיסור
- (ג) הביאו אש זרה
- (ד) נכנסו אל בית קדה"ק
- (ה) נכנסו שתויי יין
- (ו) נכנסו מחוסרי בגדים
- (ז) לא היו להם בנים (או נשים)
- (ח) ציפו למיתתן של משה ואהרן (בשעת מתן תורה)
- (ט) הסתכלו בשכינה בלב גס (בשעת מתן תורה)

עלינו לבאר את השיטות האלו ולהבין במה נחלקו חז"ל, ונקודת המחלוקת במפרשי המקרא. גם יש להקשות כמה שאלות חמורות.

(א) הספרא לא הסביר איך יפרש ריה"ג את הפסוק בפר' שמיני - הרי מקרא מלא דבר הכתוב: "ויקריבו אש זרה" - הרי לשון הקרבה אמורה כאן? איך יש מקום לומר שרק עברו על איסור קריבה ולא על איסור הקרבה?

(ב) יישובו של הראב"ד בהסבר ריה"ג (בפירוש שני שלו), שאיסור קריבה היה משום שנכנסו לקודש בשכרות, אינו מובן. ויש להקדים את מחלוקתן של הרמב"ם והראב"ד בנידון זה (הל' ביאת מקדש א', טו). הרמב"ם פוסק ששתוי יין שנכנס להיכל חייב מלקות ואפילו לא עבד כלום, אבל אם עבד, חייב מיתה בידי שמים. אולם הראב"ד חולק - מעולם לא מצאנו איסור כניסה מן התורה. האיסור הוא רק

אם עבד. ומה שהמשנה אומרת במסכת כלים (פ"א מ"ט) שיש איסור כניסה בן האולם והמזבח, זהו רק מעלה מדרבנן. ולפ"ז יש להקשות - הניחא לשיטת הרמב"ם מובן מה שנענשו בכניסתן להיכל, אבל לשיטת הראב"ד, הא לא עברו על כלום בכניסתן?

ג) מה חטאם ומה פשעם בלקיחת גחלים ממקום אחר? יש להבין למה המדרש מדגיש את הפרט הזה, ושיטת הרמב"ן שטעו בדין זה (מצווה להביא מן ההדיוט) טעונה הסבר.

ד) שיטת רש"י בפר' משפטים והתנחומא דורשת בירור. למה המתין להם הקב"ה לענשם עד שעת חנוכת המשכן? כלום יש מקום לומר שלא חטאו בחנוכת המשכן - הלוא מקרא מפורש "בקרבכם לפני ה' וימותו"? בודאי יש קשר במה שחטאו בהר סיני ובמה שחטאו אח"כ בחנוכת המשכן ויש לעמוד על קשר זה. גם יש לבאר את מחלוקתם של רש"י והרמב"ן בנידון זה.

ה) שיטת המדרש שאומרת שהיו מחוסרי בגדים משום שלא לבשו את המעיל אינה אומרת אלא דורשני - איך אפשר לומר שנתחייבו ללבוש בגדי כה"ג? היה מובן יותר אם נתחייבו משום רבוי בגדים משום שלבשו את החושן, והאפוד, והציץ שלא כדין! גם צריכים אנו להבין כוונת המדרש בענין המעיל - למה נכנסו בלי המעיל?

ו) נדב ואביהוא הביאו את הקטורת שלהם ביום שמיני למילואים. אותו היום היה גם כן ר"ח ניסן ויום ראשון לחנוכת המזבח. (נחלקו חז"ל אם יום ראשון למילואים התחיל ביום כ"ג לחדש אדר ויום ח' היה ר"ח ניסן או יום ראשון היה ר"ח ניסן. אנחנו הולכים לפי השטה הראשונה.) בו ביום הקריב נחשון בן עמינדב את קרבנו וכלול בתוכו "כף אחת עשרה זהב מלאה קטורת". הקטורת הזאת שהקריבו הנשיאים היתה הוראת שעה, שלא מצאנו מעולם קטורת על מזבח הנחושת אלא זו. נשאלת השאלה - למה נתקבלה הקטורת של הנשיאים, והקטורת של נדב ואביהוא לא נתקבלה?

שתויי יין נכנסו

יש לעיין במה חטאו - האם חטאו משום שנכנסו להיכל בשכרות או משום שהקטירו בשכרות? לעיל הקדמנו את מחלוקתן של הרמב"ם והראב"ד בנידון זה, שהרמב"ם פוסק שיש חיוב מלקות אם נכנסו בלי לעבוד, ואילו הראב"ד סובר שיש

איסור וחיוב מיתה בידי שמים רק אם עבד. וכשנעיין בדברי המדרש, נראה שיש חלוקי דעות.

א) וז"ל המדרש שציטטנו לעיל - ר' מני דשאב ור' יהושע דסכנין ור' יוחנן בשם ר' לוי אמרו בשביל ארבעה דברים מתו בני אהרן ובכללן כתיב בהם מיתה על שהיו שתויי יין וכתוב בו מיתה שנא' "יין ושכר אל תשת" (ויקרא רבה פר' כ' ס' ח-ט). הרי לכ"ע יש חיוב מיתה רק אם הכהן עובד בשכרות, ומשמע שחיובן של נדב ואביהוא היה משום שהקטירו, ולא משום שנכנסו .

ב) המדרש בפר' שמיני משנה את הלשון - דתני ר' שמעון לא מתו בניו של אהרן אלא על שנכנסו שתויי יין לאהל מועד. המדרש מדגיש לשון של הכנסה, ומשמע שחיובן של נדב ואביהוא היה משום ההכנסה.

כנראה שנחלקו חז"ל במחלוקתם של הרמב"ם והראב"ד. שיטה הראשונה הולכת כשיטת הראב"ד - יש חיוב מיתה רק אם עבדו, ואין הכניסה מחייבת כלום. השיטה השנייה סוברת שיש איסור כניסה ג"כ - והיא שיטת הרמב"ם. לפי השיטה הראשונה שהקטירו בשכרות, מובן מה שנתחייבו מיתה שהרי עברו על חיוב מיתה בידי שמים. אבל לפי השיטה השנייה שנכנסו בשכרות נשאלה השאלה ששאלנו לעיל: לא מבעיא לשיטת הראב"ד שאין כאן שום איסור מה"ת, אלא אפילו לפי שיטת הרמב"ם יש להקשות חיוב לאו שמענו, אבל מאין לנו חיוב מיתה? את שיטת הרמב"ם יש לתרץ שזו היתה הוראת שעה של "הוא אשר דבר ה' לאמור בקרובי אקדש" היינו שהקב"ה פרע להם עונש חמור יותר ממה שהיה מגיע להם משום הצורך לקדש את שמו. מ"מ שיטת הראב"ד צ"ע.

וליישב את הקושי הזה יש להקדים את שיטת הספורנו (פר' אמור, כד, ג). על פי הלכה, כל המצוות הנעשות בהיכל (הדלקת הנרות, שימת לחם הפנים, מצוות הקטורת) אפשר לעשותן על ידי כהן הדיוט. אמנם, כשנעיין במקרא, נראה שהתורה אינה אומרת כן. במצוות הדלקה התורה אומרת "יערוך אותו אהרן", ובמצוות הקטורת התורה אומרת (שמות ל, ז) "והקטיר עליו אהרן קטרת סמים". התורה מזכירה רק את אהרן, ולא את בניו! (במצוות לחם הפנים משתמשת התורה בלשון נוכח "ונתת" ולא מזכירה את אהרן או את בניו). הספורנו עומד על בעיה זו. גם הרמב"ן עומד על קושיא זו (שמות ל, ז) וז"ל "ולא ידעתי למה הזכיר אהרן בשניהם ולא אמר הכהן, ואולי מפני שיטת הכתוב למטה "וכפר אהרן על קרנותיו" שהוא באהרן בלבד. או שירמוז שאהרן יתחיל בקטורת ובנרות." (

הספורנו מפרש שכל ארבעים שנה שהיו בני ישראל במדבר, כל המצוות הנעשות בהיכל, היו צריכות להיעשות אך ורק ע"י אהרן. כהן הדיוט לא היה רשאי להיכנס להיכל בשום אופן אפילו לעבוד. התורה אומרת "כי ענן ה' על המשכן

יומם ואש תהיה לילה בו" (שמות מ, לח). א"כ כל המשכן היה שרוי בענן, הן הקודש והן קודש הקדשים. וכמו שביוה"כ רק הכה"ג היה רשאי להיכנס לבית קדה"ק משום מציאות הענן ("כי בענן אראה אל הכפורת"), הוא הדין בשאר ימות השנה רק הכה"ג היה רשאי להיכנס שם. נמצא שמציאות הענן במדבר היה מונע כהן הדיוט מלהכנס. לפ"ז כל ארבעים שנה שהענן שרה על המשכן, היה דין הקודש ודין קדה"ק שוה. רק לכה"ג היה היתר כניסה לשניהם ולא לכהן הדיוט וז"ל: "ולכן היה מן הראוי שיהיו מעשה הקטורת והדלקת הנרות בו הנעשים בפנים נעשים ע"י כה"ג, כמו שנעשים לדורות ביוה"כ".

הספורנו מחדש ביאור חדש בהבנת הפסוקים בתחילת פר' אחרי מות. "ואל יבוא בכל עת אל הקודש מבית לפרכת אשר על הארון ולא ימות, **כי בענן אראה על הכפורת**". לפי פשוטו של מקרא, מציאות הענן היא סיבת האיסור של אל יבוא. כיוון שענן ה' נמצא בתוך קדה"ק, אין הכה"ג רשאי להכנס אלא ביוה"כ. הספורנו לומד להפך - מציאות הענן היא הסיבה המאפשרת את כניסתו של הכה"ג. לדורות (לאחר ארבעים שנה) היה הענן מצוי שם רק ביוה"כ, אבל לא בשאר ימות השנה - ממילא הכה"ג מוזהר באל יבוא ביוה"כ"פ. אבל במשכן, במדבר היה הענן שרוי תמיד. מציאות הענן מחייבת שני דינים:

(א) היתר כניסה לכה"ג

(ב) איסור כניסה לכהן הדיוט

א"כ היו שני הבדלים בין המשכן לבית עולמים. במשכן היה הענן שרוי בתוך ההיכל ג"כ, ואילו בבהמ"ק היה הענן מצומצם בתוך קדה"ק. במשכן היה הענן מצוי תמיד בכל ימות השנה, ואילו בבהמ"ק היה הענן מצוי רק ביוה"כ. (ע"פ דברי הספורנו רציתי לפרש את הפסוק בספר מלכים א' (ח, י). אחרי שגמרו את בנין בית המקדש הביאו הכהנים את הארון לתוך בית קדה"ק. הכתוב אומרת - "ויהי בצאת הכהנים מן הקדש, והענן מלא את בית ה'. ולא יכלו הכהנים לעמד ולשרת מפני הענן, כי מלא כבוד ה' את בית ה'." מציאות הענן אסרה את הכהנים להיכנס לתוך אהל מועד וזהו כוונת הפסוק - ולא יכלו לעמד ולשרת מפני הענן. ע' עוד במשך חכמה בתחילת פר' אחרי מות שהסביר את שיטת הגר"א על פי דברי הספורנו. הגר"א למד (ומקורו מן המדרש בויקרא רבה) שאהרן היה רשאי להיכנס לבית קדה"ק בכל עת, ובלבד שיעשה כסדר המפורש במקרא - בהבאת פר ואיל ומצוות הקטורת וכו'. רק לדורות היה הדין הזה רק יום אחד בשנה.)

לפי דברי הספורנו, מובנת שיטת הראב"ד והמדרש. כוונת המדרש היא שנתחייבו מיתה משום כניסה לפנים. לפי הספורנו, האיסור כניסה לקדה"ק שיש עליה חיוב מיתה, כולל גם את הקודש בזמן המשכן. א"כ כל כהן הדיוט שנכנס

להיכל עומד בחיוב מיתה. המדרש מגלה שהשכרות היתה הסיבה שגרמה לכניסתן. אילו לא נשתכרו לא היו נכנסים - כיוון שנשתכרו עלה בדעתן להיכנס. נכנס יין יצא סוד, ומרוב אהבתם למקום, נכנסו פנימה. ולכן לא נתחייבו מיתה משום איסור שתויי יין, כי לפי שיטה זו, לא עברו כלל על איסור זה. הם רק עברו על איסור כניסה, וכוונת הראב"ד היא שהשכרות היא שגרמה להם להכנס. ועיין פירושו של הרמב"ן (ויקרא י, ט) שג"כ מפרש באופן דומה וז"ל: "ויתכן כי מה שדרשו שהיו נדב ואביהוא שתויי יין, לומר כי מפני יינם טעו באש זרה. לא שיהיה העונש מפני היין, כי עדיין לא הוזהרו ממנו, אבל עונשם שטעו באש ה', כאשר רמזתי." (את שיטת הרמב"ן נבאר לקמן. ומה שכתב הרמב"ן שעדיין לא הוזהרו על איסור של שתויי יין, טעון במחלוקת. הרא"ש כתב בתשובותיו (כלל יג, כא) שנצטוו עליו מקודם, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה.)

לפ"ז מובן איך יפרש ריה"ג את לשון המקרא בפר' שמיני. התורה מגלה לנו יסוד חשוב ביוה"כ: "אל יבא בכל עת אל הקדש כי בענן אראה אל הכפרת" - ודרשו חז"ל, רק בענן הקטורת של יוה"כ. הרי שמצוות הקטרת היא **המתירה** את הכניסה לפנים. נמצא שישנם שני דינים שלמדים מן הפסוק – אחד לפי פשוטו ואחד לפי מדרשו. לפי פשוטו למדים שרק הכה"ג רשאי להכנס בשעה שהשכינה נמצאת. לפי מדרשו למדים שאפילו כשהכה"ג רשאי להכנס הבאת הקטורת מתירה לו את הכניסה. כל זמן שהקטורת נעשית כמצוותה מותר לכה"ג ליכנס לפני ולפנים, אבל אם הקטורת לא נעשית כמצוותה, חסר המתיר ואסרה הכניסה. אילו היו מקטירים נדב ואביהו את הקטורת כהוגן הרי הקטורת היתה מתירה להם את הכניסה ואין כאן איסור כניסה. אבל כיוון שהקטורת שלהם היתה אש זרה ולא נתקבלה, ממילא חסר להם המתיר, ונמצא שכניסתם היתה באיסור. הפסוק בפר' שמיני לא מזכיר את העבירה שבה נתחייבו מיתה. איסור הכניסה מופיע בפר' אחרי מות "בקרבתם" שהיא איסור קריבה. התורה מגלה לנו שהקריבה היתה אסורה משום "ויקריבו אש זרה" - אין בהקרבת קטורת זו ביכולתה להתיר איסור כניסה. נמצא שהפסוק בפר' שמיני בא ללמד את הסיבה שגרמה להם להכנס, אבל לא בא ללמד מה היה איסור הכניסה.

קרבן הנשיאים

הזכרנו למעלה שיום ח' למילואים היה ר"ח ניסן. בו ביום הקריב נחשון בן עמינדב את קרבן הראשון של חנוכת הנשיאים. יש כמה וכמה חידושים בקרבנות אלו:

- (א) הקטורת היתה קרבן יחיד ולא קרבן ציבור
- (ב) הקטורת נקטרה על מזבח הנחושת
- (ג) החטאת הובאה בלי לפרט על איזה חטא באה ואין חטאת באה בנדר או בנדבה

חטאן של נדב ואביהוא ומצוות הקטורת : יג

(ד) קרבן הנשיאים דחה את השבת (במדבר רבה יד, ה - איתא שקרבן של יום השביעי של אלישמע בן עמיהוד דחה את השבת)
(ה) כל מין של קרבן הובא בחנוכת המזבח: חטאת, עולה, שלמים, ומנחה. קרבן אחד לא הובא - האשם. למה?

הרמב"ן ור' בחיי פירשו שהקטורת, והחטאת, ודחיית השבת, כלם היו הוראת שעה. מקורם הוא במדרש (במדבר רבה יג, יב) וז"ל:

"זה קרבן נחשון" - זה הביא קטורת ואין היחיד מביא קטורת, זה מביא חטאת שלא חטא ואין היחיד מביא חטאת שלא חטא, זה קרבן דוחה את השבת ואין היחיד דוחה את השבת. (כעין זה איתא במדרש תנחומא פר' נשא כט. ועיין עוד במסכת מנחות שקטורת הנשיאים היתה הוראת שעה.)

המדרש בשיר השירים רבה (ה, א) דורש את הפסוק "אריתי מורי עם בשמי, אכלתי יערי עם דבשי" בענין חנוכת הנשיאים. הקטורת של הנשיאים נתקבלה עם שאר הקרבנות אע"פ שמעולם לא הוקטר קטורת על מזבח הנחושת. הרה"ג שלמה פיישר (בית ישי ח"ב, כח) מצטט את הספרי וטא שמיסד שאם היו הנשיאים משנים את קרבנותיהם והיה אחד מקריב קרבן שונה מחברו, אז לא היה הקרבן דוחה את השבת. (ע' בילקוט פר' נשא תשיז וז"ל: ר' ישמעאל אומר מה ת"ל מאת נשיאי ישראל, אלא מלמד שהתנדבו מעצמן והיה קרבן כלן שוה ולא הקריב אחד מהן יותר על חברו, שאילו הקריב אחד מהן יותר על חברו, לא היה אחד מהן דוחה את השבת.) דהיינו מה שהקרבן היה דוחה את השבת הוא משום שהושוו כל הקרבנות זה לזה. הבית ישי משווה את יסוד זה למה שהגמ' אומרת שקרבן פסח דוחה את השבת אע"פ שעל פי הלכה הוא קרבן יחיד, מכיוון "דאתי בכינופיא". מכיוון שכל כלל ישראל מצווה בקרבן פסח, וכל איש ואיש נמנה לקרבן והכל מביאין אותו בזמן אחד, נחשב הוא כקרבן צבור. כן הוא בקרבן הנשיאים. כל נשיא הביא את הקרבן עבור שבטו. וכל נשיא הביא בדיוק אותו קרבן של חברו בלי שנוי. נמצא שכל כלל ישראל הושוו בקרבן זה ונחשב הוא כקרבן צבור.

לכן מובן למה דחה קרבן הנשיאים את השבת - הרי הוא כמו כל קרבן צבור שזמנו קבוע ודוחה את השבת ואת הטומאה. בדרך זאת יש להבין ג"כ את קרבן החטאת של הנשיאים. חטאת יחיד אינה קריבה אלא בשביל חטא מסוים. לא כן חטאת צבור - היא מכפרת על טומאת מקדש כמו השעיר לחטאת של ר"ח ושלש רגלים. וכן פירש רש"י (במדבר ז, טז) שחטאת נחשון באה לכפר על קבר תהום.

(אמנם יש להעיר על זה מן הגמרא (זבחים ט ע"ב) חטאת שהקריבה לשם חטאת נחשון פסולה. הגמרא אומרת שחטאת נחשון היתה עולה וכן פירש רש"י שם, דהיינו שלא באה לכפרה. ולכן מסיקה הגמרא שיש כאן שנוי קודש וכל חטאת שהוקרבה שלא לשמה פסולה. הרי מוכח שחטאת נחשון לא באה לשם כפרה! והנראה בזה הוא על פי הרמב"ן, שהנשיאים הביאו כל הקרבנות הללו בתורת חינוך. וא"כ צדקה הגמרא שחטאת נחשון לא באה לכפר על חטא אלא להכשיר את המזבח, שלעתיד לבא, כל שעירי חטאת שהצבור יקריבו, יתקבלו לרצון. זהו היסוד של חינוך. לכן עדיין יש מקום לדברינו, שהנשיאים הביאו את החטאת בתורת צבור, וזו היתה ההוראת שעה. הראיה לדברינו היא השוואת הגמרא שם בין חטאת נחשון לחטאת של נזיר ומצורע שגם אינם באים על חטא. הצד השווה בכל החטאות האלה הוא שכלם באים להכשיר: חטאת מצורע מתירה את המצורע לאכול בקדשים אחרי שנטהר, חטאת נזיר מתירה את הנזיר בשתיית יין לאחר כלות ימי נזירותו, וחטאת נחשון התירה את כל שעירי חטאת הצבור לעתיד לבא.) ולפ"ז יש לפרש למה לא הקריבו אשם. הרמב"ן מפרש שלא הביאוהו מפני שהוא דומה לחטאת, וכיוון שכבר הקריבו חטאת, דיו בכך. ואולי יש לפרש באופן אחר. שמעתי בשם הגרי"ד סולביצ'יק זצ"ל שאין מושג של "אשמת הצבור". אמנם יש מושג של חטאת הצבור אבל אשמה שייכת רק אצל היחיד. יש לפרש כן לפי שיטת הרמב"ן (ויקרא, ה, טו) וז"ל – "כי שם אשם מורה על דבר גדול אשר העושו יתחייב להיות שמם ואבד בו". אשם הוא כל כך חמור שכל המחוייב בו חייב כליה. יתכן שהיחיד יתחייב כליה ואבדון אבל אין זה שייך להצבור. על פי יסוד זה הוא פירש את נוסח הברכה שאנו אומרים ביוה"כ "מלך מוחל וסולח לעוונותינו ולעוונות עמו בית ישראל ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה". הרי לענין עוונות אנו מזכירים את חטאות היחיד (עוונותינו) וגם את חטאות הצבור (עוונות בית ישראל) ואילו לגבי אשמה אנו מזכירים את אשמות היחיד ואילו אשמות הצבור לא מזכירים. הרי שאין מושג של אשמת הצבור. (ע' בספר על התשובה דף ע"ח). ולכן הנשיאים לא הביאו אשם כי אין קרבן אשם קרב בצבור.

זאת היא סיבת היתר הקטורת. הקטורת באה דוקא בצבור. יסוד הקטורת שבא אך ורק בצבור מושרש באחד מן הסמים - החלבנה. החלבנה היא בשם שריחו רע ובכל זאת הקפידה התורה למנותה עם שאר הסמים. וז"ל רש"י (פר' כי תשא ל, לד) "ומנאה הכתוב בין סממני הקטורת ללמדנו שלא יקל בעינינו לצרף עמנו באגודת תעניותינו ותפילותינו את פושעי ישראל שיהיו נמנין עמנו". וכן איתא במס' כריתות (ו' ע"ב) "א"ר חנא בר בזנא א"ר שמעון חסידא כל תענית שאין בה ממושעי ישראל אינה תענית. שהרי החלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב בין סממני הקטורת". גם הרשעים שבינינו מהווים חלק אנטגרלי של כלל ישראל והם מוכרחים להשאר כחלק מן הצבור. כל זמן שהם נשארים מצורפים לכלל, יש סכוי

להשפיע עליהם ולהחזירם למוטב. הר"ן מוסיף בדרשותיו (דרשה א) שהחלבנה אע"פ שיש לה ריח רע, יש לה את הכח לשפר את שאר הסמים שכשהם מצטרפים לחלבנה הריח שלהם נעשה יותר מעולה. פושעי ישראל, כשהם נשארים כחלק מן הצבור, יש להם כחות הנפש ג"כ לחזק את שאר הכלל.

הקטורת, באשר היא מורכבת מכמה וכמה סמים, מסמלת את אחדות כלל ישראל. הקטורת היא המאחדת ומאגדת את כלל ישראל לצבור אחד. לכן מובן למה הקטורת של הנשיאים נתקבלה ואילו הקטורת של נדב ואביהוא לא נתקבלה. הנשיאים הביאו קטורת צבור, אבל נדב ואביהוא הביאו קטורת יחיד. (נבאר את זה ביותר עומק לקמן.)

ולפ"ז אולי יש לפרש מה שהביאו את הקטורת על מזבח הנחשת. (ע' בבית ישי שעמד ג"כ על שאלה זו ותירץ בדרך אחרת.) בסדר קרבנות הנשיאים, הקטורת הוקרבה לפני שהקריבו העולה, החטאת, והאשם. אולי יש לומר שקרבנות הנשיאים והבאת הקטורת תלויים זה בזה כדי שכל הקרבנות יתקבלו לרצון בעד הצבור, לא היה מספיק שכל נשיא יביא אותו קרבן של חברו – היה גם צורך להקדים במצוות הקטורת. הקטורת מאחדת את כלל ישראל לצבור אחד, והבאת הקטורת התירה את שאר הקרבנות שיעלו לריח ניחוח בעד הצבור ולא בעד כל נשיא ונשיא לעצמו בתורת קרבן יחיד.

זאת ועוד. איתא במדרש (שמות רבה מח, א) על הפסוק "טוב שם משמן טוב" (קהלת ז, א) - טוב היה שמותן של חנניה מישאל ועזריה יותר משמן המשחה שנמשחו בהן נדב ואביהוא. וע' במשך חכמה (פר' שמיני י, ג) ביאור נפלא - שתי חברות אלה קדשו שם שמים ברבים. חנניה מישאל ועזריה מיאנו להשתחוות לצלם ונזרקו לתוך כבשן האש. הם היו מוכנים למות כדי לקדש שם שמים על כלל ישראל, נזרקו לתוך כבשן האש, ונצולו באופן נסי ויוצא מדרך הטבע. גם נדב ואביהוא גרמו לקדוש השם. לאחר שחטאו ישראל בחטא העגל ונתכפר עונן, הרי עלול האדם לחשוב שהקב"ה ותרן ולא פורע על עוונות. אם הוא מוחל לעבירות חמורות כמו עבודה זרה, כל שכן לשאר עבירות! היה צורך ללמד לכלל ישראל "שכל האומר הקב"ה ותרן הוא יוותרו חייהן". נדב ואביהוא נבחרו מתוך כלל ישראל ללמד להם יסוד זה, שאפילו בשביל עבירה קלה יש דין וחשבון לפני רבון העולמים. "הוא אשר דבר ה' לאמור בקרובי אקדש ועל כל העם אכבד" - וז"ל: "והיה יראת העונש שחלו כל ישראל מפני השם לעבור על מצוותו דאף לבני פלטיין דיליה לא נסיב אפין, כל שכן לאחריני". ובאמת מיתתם היתה כתוצאה מן חטא העגל - זהו מרומז בפסוק "וכל בני ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' כי לכל כלל ישראל יש להם אחריות במיתתם, כי חטא העגל גרם למיתתם.

המשך חכמה מוסיף שמיתת נדב ואביהוא היתה מידה כנגד מידה. "ויחזו את האלוקים ויאכלו וישתו" - הם נהנו מן השכינה כדרך אכילה ושתיה. אדם אוכל

ושותה רק לעצמו בשביל הנאת גופו. אין במעשים אלו שום תועלת עבור אחרים. כך היתה העבודה של נדב ואביהוא - בלב גס שנהגו במה שנתעלו מכל העדה וכיוון שפירשו עצמן מן הצבור בחייהם, היה צורך שישפיעו על הצבור במיתתם. לא כן חנניה מישאל ועזריה - הם היו מוכנים למות כדי להשפיע על הצבור, והיה קדוש השם בזה שניצולו מן הכבשן ונשארו כחלק מן הצבור. נדב ואביהוא שלא השפיעו על הכלל בחייהם, השפיעו עליו במיתתם. כוונת המדרש היא שעדיף הקידוש השם שנוצר על ידי חנניה מישאל ועזריה שהיו תמיד אגודים עם הצבור, יותר מן הקדוש השם של נדב ואביהוא. (יש ג"כ חילוק איך שלט בהם האש - חנניה מישאל ועזריה נזרקו לתוך האש ולא נשרפו. נדב ואביהוא נענשו באש שיצא מן ה').

ענה מובן יותר מה שנתקבלה קטורת הנשיאים. ע' רש"י (פר' נשא ז, ב) בד"ה הם נשיאי המטות וז"ל "שהיו שוטרים עליהם במצרים והיו מוכים עליהם שנא' ויכו שוטרי בני ישראל". כל שאיפתם של הנשיאים היתה בעד הצבור. מנהיגים כאלו שמוכנים לקבל יסורים חמורים בעד הצבור יכולים להביא את הקטורת. נדב ואביהוא היו צדיקים ברמה גבוהה, אבל הם העלו עצמן מן הצבור מבלי להשפיע עליהם. הם רצו רק להביא קטורת שלהם מרוב אהבה למקום, ולא להקריבו בעד הצבור. הקטורת שלהם היתה קטורת יחיד ואין היחיד מביא קטורת.

קרח ועדתו

המפרשים דנים בקטורת של קרח ועדתו. איך ידע משה שהקטורת תכריע מי הם בחירי ה' וז"ל רש"י (פר' קרח טז, ו)

מה ראה לומר להם כך, אמר להם, בדרכי הגוים יש נימוסים הרבה וכומרים הרבה, וכלם מתקבצים בבית אחד, אנו אין לנו אלא ה' אחד וארון אחד, ותורה אחת, ומזבח אחד, וכהן גדול אחד, ואתם מאתים וחמשים איש מבקשים כהונה גדולה, אף אני רוצה בכך, הא לכם תשמיש חביב מכל, היא הקטורת החביבה מכל הקרבנות, וסם המות נתון בתוכו, שבו נשרפו נדב ואביהוא, לפיכך התרה בהם והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש וכו'.

חטא עדת קרח היה שחשבו שכל העדה כלם קדושים, וממילא היו באותה דרגת קדושה של משה ואהרן. הם בקשו יותר קורבה להקב"ה - לקבל יותר רוחניות ולמלא את מקומו של אהרן. בשביל שפירשו עצמן מן הכלל בתוספת רוחניות, נידונו בקטורת. משה אמר להם - אם אתם רוצים תוספת קדושה, תקריבו קטורת כמו שעשו נדב ואביהוא, ותהיה לכם סם המות. התורה מעידה שמתו כדרך שמתו בני אהרן:

"ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטורת" (במדבר טז, לה). השווה את לשון המקרא למיתתן של בני אהרן: "ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו לפני ה'" (ויקרא י, ב).

וכן איתא במס' סנהדרין (נא ע"א) שמתו נדב ואביהוא בשריפת נשמה וגוף קיים. לא חטאו בגופן אלא בנשמתן. ממילא מיתתן היתה בשריפת נשמה. הגמ' גם אומרת (לדעה אחת) שעדת קרח מתו ג"כ בשריפת נשמה וגופן קיים. אחר שנהרגו קרח ועדתו, באו העדה והתלוננו על משה "אתן המתן את עם ה'", ומיד צוה משה לאהרן להקטיר קטורת כדי לכלות את המגפה. מפני שקטורת עדת קרח היתה קטורת של יחיד ולכן לא נתקבלה משא"כ קטורת אהרן היתה קטורת צבור אשר בכחה לעצור את המגפה. הבאנו למעלה פירושן של הראב"ד והאבן עזרא שנדב ואביהוא חטאו משום שלא הביאו גחלים מעל המזבח. ושאלנו מנין להם פירוש זה? יתכן שיסוד הדברים מרומז בפר' קרח.

כאשר משה מצוה לעדת קרח, הוא אומר להם: "ותנו בהן אש ושימו עליהן קטורת" וכן בקיום צויו, "ויתנו עליהם אש ושימו עליהם קטורת". אבל כשמשה מצווה את אהרן במצוות הקטורת, יש שינוי לשון: "ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטורת". התורה מדגישה שאש הקטורת של אהרן היא אש מעל המזבח. משמעות הכתוב היא שעדת קרח לא עשו כן, אלא לקחו אש הדיוט, דהיינו גחלים אחרים לא מן המזבח. (המשך חכמה יז, ב לא כתב כן והאריך לפרש שגם עדת קרח לקחו אש מן המזבח ע' שם באריכות. ולענ"ד אין נראה כן מן הפסוקים, ולא מצאתי ראיות לאיזה צד, וה' יאיר עיני).

עכשיו מובן ההשוואה בין חטא מתן תורה וחנוכת המשכן. נדב ואביהוא חטאו במתן תורה במה שהפרישו עצמם מן הצבור ונהנו בזה שהשיגו מדרגה גבוהה. והיא גופא היה חטאם בקטורת. גחלי המזבח הם גחלים של הצבור, ורק בגחלים אלו יש להקריב קטורת. הם לא הביאו גחלים מן המזבח, אלא נטלו הגחלים משלהם. אם לוקחים גחלים מן המזבח יכולה הקטורת לעלות בעד הצבור, אבל אם מביאים גחלים ממקום אחר אז הקטורת נחשבת כקרבן יחיד ואינה מרצה בעד הצבור. חז"ל הבינו שזה היה חטאם של נדב ואביהוא - הם חשבו שהם יותר מעולים וקדושים משאר הכלל, וממילא לא היו צריכים באש המזבח - ודאי שהאש שיביאו מגחלים שלהם יתקבלו לרצון כיוון שהם קדושי ה'! ולא היא! כל יסוד הקטורת היא שהיא נקטרת בעד הכלל - אי אפשר להביא קטורת של יחיד.

כן הבין משה חטא עדת קרח. הוא הבין שהמאתים וחמשים איש התכוונו לשם שמים, וטעו באותו טעות של בני אהרן. משה רמז להם את זה כשאמר להם לקחת גחלים להביא קטורת באותו אופן שלקחו בני אהרן. משה אמר להם אם אתם חושבים שאתם ברמה כל כך גבוהה שאתם יכולים להביא קטורת כמו אהרן,

הביאו אש משלכם שהרי אתם לא מעוניינים להביא קטורת בעד הצבור, אלא שהרי אתם חושבים שאתם בדרגה של מביאי הקטורת. לכן האש לא היה לרצון. וע' עוד במשך חכמה (במדבר טז, יז) שהביא את דברי המדרש שאלו מאתים וחמשים איש שהיו "נשיאי העדה קראי מועד אנשי שם" היו אליצור בן שדיאור וחבריו. אלו הנשיאים כבר הקריבו קטורת בחנוכת המשכן ונתקבלה. הקטורת שהביאו אז היתה סיבת מפתן עכשיו - הם ראו שהקטורת שהביאו בחנוכת המשכן נתקבלה ואילו הקטורת של נדב ואביהוא לא נתקבלה. לכן היו בטוחים שגם עתה תתקבל הקטורת לרצון. (ולפ"ז הוא מסביר את דברי המדרש שלשון "ויהי" הוא לשון פורענות - והמדרש מקשה איך נפרש את הפסוק של "ויהי המקריב ביום הראשון נחשון בן עמינדב" - וכי איזה פורענות יש? מיישב המדרש (במדבר רבה יג, ז) - מפני שהיה צפוי לפני הקב"ה שהם הולכים עם קרח במחלוקתו. זהו מאד תמוה אם לא נפרש כדברי המשך חכמה שהקטורת הראשונה שנתקבלה היא הגורמת לחטאם בעדת קרח.)

הנשיאים דמו לעצמם שהם היו יותר קדושים מבני אהרן וממילא היו ראויים לכהונה. ולכן משה נסה אותם במצוות הקטורת - לא כמו שאתם סבורים. כל הסיבה שהקטורת שלכם נתקבלה בחנוכת המשכן היא משום שאתם הקרבתם אותה בעד הצבור, ולא משום שהשגתם קדושה יתירה. ואילו אתם חושבים שהקטורת שלכם נתקבלה בעבור מעלות קדושה שהשגתם - תביאו עוד קטורת כמו נדב ואביהוא ותהיה לכם סם מות. והחילוק אם הם מקריבים בעד הצבור או בעד עצמם תלוי באיזה גחלים יביאו. ולכן מדויק מאד מה שמשה הזכיר לקחת אש מעל המזבח בצויו לאהרון ולא בצויו לעדת קרח.

על פי היסודות שהקדמנו, יש לבאר את החטאים שמנו חז"ל. כל השיטות עולות בסגנון אחד. יסוד החטא של נדב ואביהוא כבר פירשנו למעלה - הם התפארו בהשגת קדושה שלהם ופרשו מן הצבור.

(א) הביאו קטורת באיסור והביאו אש זרה - כבר בארנו את הדברים באריכות. מרוב אהבתם למקום, הם טעו שהקטורת שלהם שהביאו בתורת יחיד תתקבל, ולכן נענשו שאינה נקרב אלא בתורת צבור.

(ב) הורו הלכה בפני רבן וצפו למיתתן של משה ואהרן - הם התאוו לגדולתן של משה ואהרן ולא היתה כוונתם לשם שמים. בודאי מי שכוונתו לשם שמים לא

יורה הלכה בפני רבו - הוא נכנע לרבו. אבל מי שמתפאר בגדולתו וחושב שהוא כבר הגיע לגדולת רבו, עלול הוא להורות הלכה בפניו. עלה בלבם שאין עוד מה ללמוד ממשה ואהרן, כי כבר למדו כל מה שיש ללמוד. "עוד שני זקנים הללו מתים ואנו ננהוג את הקהל" - מי שמצפה למיתת רבו כבר רוצה ליטול את הכבוד לעצמו.

ג) לא היו להם בנים או נשים - ידוע שחז"ל התנגדו לשיטתו של בן עזאי שחשקה נפשו בתורה ולא נשא אשה (יבמות סג ע"ב). התורה נתנה לבשר ודם ולא למלאכים. התורה נתנה בעולם הזה ויש מושג של "הנהג בהם מנהג דרך ארץ". נדב ואביהוא נכנסו לפרדס ורצו להשאר שם. הם לא רצו לחזור לחיי יום יום. כמו שפרשו מן הצבור פרשו גם מן האשה וממילא לא היה להם בנים. מסתבר שרצו לנהוג כמשה, ולכן פרשו מן נשים. הם שאפו למעלתו של משה אדון הנביאים - "פה אל פה אדבר בו במראה ולא בחידות". אין הצבור מתקיים בלי אנשים נשים וטף, ובמיוחד בלי בנים אי אפשר למסור את התורה לדור הבא. כל שאיפתם של נדב ואביהוא היתה להשאר תחת כנפי השכינה בתוך ד' אמות של הלכה. השגת קדושה אמנם יש כאן, אבל אין זו הדרך של עבודת ה' ולכן נענשו. הכה"ג אינו יכול להביא את הקטורת ולכפר בעד כלל ישראל אם הוא אינו נשוי. דרשו חז"ל "וכפר בעדו ובעד ביתו" - ביתו זה אשתו (יומא ב ע"א). נדב ואביהוא נדונו לפי שיטתם שהיו ראויים למלא את מקום אביהם. אמרה להם מידת הדין - היאך יכולים אתם להביא קטורת אם אינכם נישואים? יתכן שהתורה דורשת שרק האדם הנשוי יכפר בעד הכלל ולא הרוק. (יסוד זה הוא מפורש בזהר, פר' שמיני.)

ד) איסור קריבה - כיוון שהיו נדב ואביהוא בטוחים שכבר הגיעו למדרגת אביהם, עלה בלבם להכנס אל בית קדה"ק. הבאנו למעלה את מחלקותם של רש"י והרמב"ן. רש"י פירש שחטאו בני אהרן בהר סיני ונכנסו לפני ולפנים בחנוכת המשכן. הרמב"ן חולק - לא חטאו בהר סיני ולא נכנסו לבית קדה"ק. ויש לפרש שהם הולכים לשיטתם, אבל יש להקדים את פירושו של ר' בחיי בהקדמתו לפרשת שמיני. הבאנו למעלה את פירושו של רש"י שהחטא שלהם בהר סיני היה שהסתכלו בשכינה בלב גס כדרך אכילה ושתיה. ר' בחיי מסביר שהם עברו על מצוות הגבלת הר סיני ויצאו חוץ למחיצתם וראו מראה אלוקים שלא היו ראויים לראות. וז"ל:

שכן מצינו בבני אהרן שנענשו לפי שהשתדלו במעמד הר סיני להשיג למעלה מן המושג וחזו את האלוקים והרסו לעלות אל ה' אחר שהזהירם משה מפי הגבורה: "והכהנים והעם אל יהרסו"

(שמות יט, כד), ולפי שנתקברו לפני ה' יותר מדי, לכך נגזרה עליהם מיתה.

אפשר ללמוד ששני הפירושים האלו, של רש"י ור' בחיי, הם שני ביאורים נפרדים. אבל יותר מסתבר שאחד מתאים לחברו. כיוון שהרסו לעלות חוץ למחיצתם התקברו לשכינה יותר מדי והסתכלו באספקלריא המאירה – "ויחזו את האלוקים." הסתכלות הזאת היתה בלב גס כדרך אכילה.

לשיטת רש"י חטאו נדב ואביהוא בהר סיני וחטא זה הביאם ליכנס לפני ולפנים לבית קדה"ק בחנוכת המשכן. כיוון שהתפארו בכבודם ובמעלת קדושתם, חשבו שהיו כבר ראויים לקדושת אהרן. הם קרבו יותר מדי בהר סיני, וכן קרבו יותר מדי בחנוכת המשכן, ונכנסו לבית קדה"ק. והרמב"ן לשיטתו. הוא סובר שלא חטאו בהר סיני כלל ולא עברו על מצוות הגבלה. ולכן היה קשה לו איזה הוה אמינא היו לנדב ואביהוא להכנס פנימה לתוך בית קדה"ק. לכן הוא מפרש את המקרא בפר' אחרי מות לשיטת ר' עקיבא בספרא - "בקרבתם לפני ה'" פירוש, בהקרבת אש זרה, ולא משום איסור קריבה שנכנסו לפנים.

עכשיו מובנים דברי המדרש שנענשו בחנוכת המשכן משום שחטאו בהר סיני. אין המדרש מתכוון לומר שהקב"ה מנע את עונשם עד חנוכת המשכן ואז נענשו בלי שום חטא נוסף. המדרש מלמדנו שאותו החטא שחטאו בהר סיני, עברו עליו פעם שנייה בחנוכת המשכן. ולכן בחנוכת המשכן ענש אותם הקב"ה. נמצא שעברו על איסור זה של "בקרבתם לפני ה'" פעמים - פעם ראשונה בהר סיני ופעם שנייה בחנוכת המשכן. ע' בכלי יקר (פר' שמיני) שמסביר שכיוון שחזרו על אותה העבירה נעשה להם כהיתר (כדברי הגמרא יומא פו), ולכן נענשו בפעם השנייה. (כעין זה פירש הנצי"ב בפירושו על הספרי).

מחוסרי בגדים היו

נשאר לנו קושיא אחת - והוא דברי המדרש שהיו מחוסרי בגדים. ושאלנו איך אפשר לומר שנתחייבו ללבוש בגדי כה"ג ולמה נכנסו בלי המעיל?

יש לחקור בגדר קדושתם של בני אהרן. האם היה להם אותו סטטוס של כהן הדיוט דעלמא, או דלמא קדושתם מעולה משאר כהני הדיוט משום שהם נמשחו בשמן המשחה. (כיצד נמשחו בני אהרן לא מבורר. לפי פשוטו של מקרא, משה רק יצק שמן על ראש אהרן (שמות כט, ז) ולא על בניו. משה הזה מן הדם והשמן על אהרן ועל בניו ועל בגדיהם. וכן פירש הרמב"ן בפרשת צו (ויקרא ח, יא) שלא נמשחו בני אהרן על ראשם. ומעניין, דמאי דפשיטא ליה להרמב"ן לחד גיסא, פשיטא ליה להאור החיים לאידך גיסא. וז"ל וכמו כן לבניו (שהיה להם יציקת שמן על ראשם), כי הכתוב השוה אותם יחד, דכתיב ומשחת אותם, וכמו כן בפרשת פקודי כתוב "ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם" (שמות מ, טו).

והראה לי גיסי, הרב ברוך דוד שרייבר, את דברי האמבוהא דספרי שעמד על זה (פר' נשא ז, א). הוא מביא מחלוקת במדרש בנידון זה. הספרי זוטא אומר שבני אהרן נמשחו על הראש כמו אהרן. לעומת זאת איתא במדרש במדבר רבה (יב, יח) שרק אהרן נמשח על ראשו וז"ל: "אהרן ובניו נתקדשו בשמן ובדם שנא' ויקח משה מן השמן ומן הדם וכו', מעלה נטל אהרן יותר מבניו לפי שהיה כהן גדול שיצק על ראשו משמן המשחה מה שלא עשו לבניו". הרי מפורש שמחלוקתם של הרמב"ן והאור החיים הן שתי דעות חלוקות במדרש.)
בע"כ צריכים לומר שדעת המדרש היא שבני אהרן נתקדשו בקדושת כה"ג. יש להביא כמה ראיות ליסוד זה.

א) לאחר שמתו נדב ואביהוא, צוה משה את מישאל ואליצפן הלויים להוציאם מן ההיכל, ולא צוה את אלעזר ואיתמר הכהנים. התורת כהנים (שמיני, א, כו) לומד מכאן שאין מטמאין לקרובים. הראב"ד מקשה על זה - הרי אלעזר ואיתמר הם כהנים הדיוטים ומותרים להם להטמא לקרובים? הוא מתרץ וז"ל "אבל עתה נמשלו לכהן גדול שאין מטמא לשום מת".

ב) נחלקו הרמב"ם והראב"ד באיסור יציאת כהן הדיוט מן המקדש בשעת עבודה (הל' ביאת מקדש, ב, ה). הרמב"ם פוסק שאיסור זה נוהג בין בכה"ג ובין בכהן הדיוט. הוא לומד דין זה מפרשת המילואים, שלאחר שמתו נדב ואביהוא, משה צוה את אהרן ואלעזר ואיתמר: "ומפתח אהל מועד אל תצאו פן תמותו" (ויקרא י, ז). הרי שכלל משה את אלעזר ואיתמר, כהני הדיוט, בתוך איסור זה. הראב"ד משיג עליו וז"ל "תימה גדול הוא זה, שלא נאמר אותו הפסוק אלא לאותה שעה **בשביל שנמשחו בניו וכו'**". הרי מפורש שנחלקו הרמב"ם והראב"ד באותה חקירה שחקרנו. הרמב"ם סובר שהמשיחה של בני אהרן לא שנתה את הסטטוס שלהם. הם נשארו כהני הדיוט, ושפיר יש ללמוד איסור של יציאת המקדש לדורות מאלעזר ואיתמר. הראב"ד לשיטתו - לבני אהרן היתה קדושת כה"ג משום שנמשחו. כמו שהיתה הוראת שעה שאסור להם להטמאות לאחיהם, כך היתה הוראת שעה לבל יצאו מן המקדש. אבל אין למדים מהם לדורות, שהם לא היו כהני הדיוט. (ע' בחידושי ר' חיים הלוי שלא הבין את הראב"ד בדרך זו. הוא סובר שהיה לבני אהרן סטטוס של כהני הדיוט, אלא המשיחה היא מעשה רבוי. האיסור של יציאת מקדש חל על כל כהן שנתרבה ואפילו כהן הדיוט. מלשון הראב"ד בספרא שהבאנו למעלה מוכח דלא כן, ודבריו צריכים עיון.)

ג) הרמב"ן (ויקרא י, ו) עוסק ג"כ בענין זה. הוא משווה את דין בני אהרן לאביהם. כלם שווים באיסורים של טומאת קרובים, פריעה, פרימה, ויציאה מן המקדש

בשעת עבודה. אבל בדין אחד לא הושוו - אנינות. אהרן היה רשאי להקריב באנינות, אבל לא בניו. הרמב"ן מסיק שהיה לבני אהרן דין של משוח מלחמה שהוא אינו פורע ואינו פורם ולא מטמא לקרוביו ככה"ג, אבל אינו מקריב אונן. הוא מסתפק אם היה דינם כמשוח מלחמה דוקא בימי המילואים, או לכל ימיהם בעבור שנמשחו בשמן המשחה. (כעין זה כתב הרא"ש בשו"ת (כלל יג, כא). הוא למד שהיה דינם כסגן כה"ג שהיה משמש בשמנה בגדים.)

אם נלך בעקבות הרמב"ן והראב"ד, נוכל לומר שבני אהרן היו נתקדשו בקדושת כה"ג. (משוח מלחמה יש לו קדושתו של כה"ג, אבל חסר לו השם של כה"ג, ואין כאן מקומו להאריך על יסוד זה.) והנה נחלקו הראשונים אם משוח מלחמה עובד בד' בגדים או בח' בגדים. הרמב"ם (הל' כלי המקדש ד, כא) פוסק שלובש ד' בגדים. שיטת התוס' (נזיר מז ע"ב בד"ה ת"ש) היא שמשוח מלחמה משמש בשמנה בגדים. (עיין היטב בסוגיא - יומא עב ע"ב.) המדרש מכריע בין שתי השיטות. כל שבעת ימי המילואים שמשו בני אהרן בד' בגדים. מ"מ כאשר רצו להכנס לתוך הקודש או לתוך בית קדה"ק שאז רק כה"ג רשאי להכנס, לבשו שמנה בגדים. מצד קדושתם - הרי היתה קדושתם שוה לאהרן. מצד שהיו חסרים שם כהן גדול, כבר כתבנו שרצו ליטול את הכבוד לעצמם ולמלא את מקום אביהם. (יתכן שאין שום איסור של רבוי בגדים במי שיש לו קדושת כה"ג.) לכן מובן מה שלבשו בגדי כה"ג. הנה יצא לנו תוספת ביאור איך נכנסו לפני ולפנים – שהרי אם היו כהני הדיוט הוא באמת תמיהה גדולה, אבל לדברינו הרי היתה להם קדושת כה"ג, ולכן חשבו שהיו רשאים להכנס.

הגמרא אומרת (ערכין טז ע"א) שכל אחד מבגדי כהונה מכפר על עבירה מסוימת. המעיל מכפר על לשון הרע - יבא דבר שבקול ויכפר על מעשה קול. יסוד המעיל הוא שהכהן גדול מצהיר את מציאותו לכל הנמצאים שם. "ונשמע קולו בבאו אל הקדש לפני ה' ובצאתו ולא ימות" (שמות כח, לד). הרמב"ן מסביר שהקשת הפעמונים היא נטילת רשות לכה"ג להכנס אל הקדש, וז"ל: "כי הבא בהיכל המלך פתאום חייב מיתה בטכסיסי המלכות, כענין אחשורוש." נדב ואביהוא נכנסו אל הקודש (או לפני ולפנים) מבלי ליטול עצה. הם הורו הלכה לעצמם ודימו שיכולים להכנס. אבל הם נכנסו בחשאי שלא רצו שאהרן ומשה ידעו שעשו מעצמם. זהו כוונת המדרש שנכנסו בלי המעיל. (יש לפרש שיש שני מתירים נפרדים להתיר כניסת כה"ג לפנים, אחד בבגדי לבן, ואחד בבגדי זהב. בבגדי לבן, הקטורת מתירה את הכניסה אל בית קדה"ק. בבגדי זהב, המעיל מתיר את כניסתו אל הקודש. לפי מה שהסברנו לעיל על פי הספורנו, יש לומר שנדב ואביהוא נכנסו בלי שום מתיר - הם נכנסו בלי מעיל, והם הביאו קטורת זרה. חסר המתיר של המעיל, וחסר המתיר של הקטורת.)

יש להוסיף שהם דברו לשון הרע על משה ואהרן - "עוד שני זקנים הללו מתים ואנו ננהוג את הקהל". אי אפשר לומר כדברים האלו ובאותו רגע, המעיל יכפר בעד לשון הרע. זהו תרתי דסתרי. יתכן שכן לבשו את המעיל והמדרש מלמדנו שמ"מ היו מחוסרי בגדים שהיו בגדר טובל ושרץ בידו - אין כאן כפרת המעיל באותו רגע שהיו מדברים על משה ואהרן.

הגמרא גם כן אומרת שהקטורת מכפרת בעד לשון הרע - יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי (ערכין שם). לשון הרע הוא עבירה שאחד מספר לשני בסתר. (ע' רש"י על הפסוק "ארור מכה רעהו בסתר" (דברים כז, כד) שפרשו בענין לשון הרע). הרי שהקטורת והמעיל, שניהם מכפרים על לשון הרע. בא וראה איך נפלאו דברי חז"ל. המדרש מרמז שנדב ואביהוא לא יכלו לכפר על לשון הרע. לענין המעיל - היו מחוסרי בגדים. לענין הקטורת - הקריבו אש זרה. כבר הסברנו שהם התעלו על הצבור מבלי להשפיע עליהם ובדרך זה הם פרשו את עצמם מן הצבור. חסרה להם מידת ה"חלבנה" ולא רצו להשתתף עם הפחותים שבכלל ישראל. כל הפורש עצמו מן הצבור, אינו יכול לכפר על לשון הרע. רק הכה"ג, שכל מהותו הוא שימת שלום בין איש לרעהו ובין איש לאשתו, כמו אהרן שהיה אוהב שלום ורודף שלום, יכול לכפר על לשון הרע.

יסוד הריח

הבנת הקטורת חסרה בלי לעיין בעוד רעיון חשוב - והוא יסוד הריח. הגמרא אומרת: "מנין שמברכין על הריח שנא' כל הנשמה תהלל י-ה הללויה-ה - איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו, הוי אומר זה הריח" (ברכות מג ע"ב). הריח עולה ישיר לתוך נשמת האדם. (ע' בספר לקח טוב, לר' יוסף ענגל (כלל ז) שברכת הריח שונה משאר ברכות הנהנין. כיוון שאין בו הנאת הגוף חסר המושג של "כל הנהנה מעולם הזה בלי ברכה מעל").

יסוד זה מופיע כמה וכמה פעמים. לפני שברך יצחק את יעקב, התורה אומרת: "וירח את ריח בגדיו" (בראשית כז, כז). הריח נכנס לנשמתו של יצחק, ומיד שרה עליו רוח הקודש כדי לברך את יעקב. ודרשו חז"ל "אל תיקרי בגדיו אלא בוגדיו" (מסכת סנהדרין לז ע"א; בראשית רבה סה, יח). גם כאן מופיע יסוד החלבנה - אפילו הבוגדים והרשעים שעתידים לצאת מזרע יעקב נכללים עם ריח בגדיו. והוא "הריח השדה אשר ברכו ה'" ופירשו חז"ל (תענית כט:): שהוא שדה של תפוחים. וז"ל המשך חכמה (הפטורה לפר' דברים) "כל עלה, כל עשב מעלה ריח, כן הצירוף הכללי גם הפושעים מושגחים ומעלים ריח." (ע' מש"כ שם באריכות).

הזכרנו למעלה את שיטת רש"י והתנחומא שזקני העדה חטאו גם כן בשעת מתן תורה, והקב"ה המתין לענשם עד חטא המתאוננים. ויש לשאול אותה השאלה ששאלנו למעלה בענין נדב ואביהוא. מהו הפירוש של המתנת העונש? האם חטאו בחטא המתאוננים ואיזה קשר יש בין מתן תורה למתאוננים? אבל לפי מה שהקדמנו לעיל הדברים פשוטים. יש להבין מה היה חטא המתאוננים. הרמב"ן פירש (במדבר יא, א) שחטאם היה שהתרעמו על חסרון הנאותיהם במדבר. וז"ל המדרש: (במדבר רבה טו, יט)

אלא שהיתה שריפתם (של הזקנים) כשריפת נדב ואביהוא שאף הם הקלו ראשם בעלותם להר סיני כשראו את השכינה "ויחזו את האלוקים ויאכלו וישתו". וכי אכילה ושתייה היתה שם? למה הדבר דומה - לעבד שהיה משמש את רבו, ופרנסתו בידו, והיה נושך ממנה, כך הקלו ראשן כאוכלין ושותין, והיו ראויין לישרף באותה שעה הזקנים ונדב ואביהוא, ומפני שהיה יום מתן תורה חביב לפני הקב"ה, לפיכך לא רצה לפגוע בהן בו ביום לעשות פרצה בהן. הה"ד "ואל אצילי בני ישראל לא שלח את ידו" - מכלל שהיו ראויין להשתלחת יד, אבל לאחר זמן גבה מהן. נדב ואביהוא אף הן נשרפו כשנכנסו לאהל מועד. והן נשרפו כשנתאו אותה תאוה שנא' "והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה". מהו והאספסוף? ר"ש בר אבא ור"ש בן מנסיא, אחד מהן אומר: אלו הגרים שעלו עמהן ממצרים ונאספין עמהן, שנא' "וגם ערב רב עלה אתם". ואחד מהן אומר: אלו סנהדרין, שנא' "אספה לי שבעים איש". מה כתיב שם - "ותבער במ אש ה' ותאכל בקצה המחנה" - בקצינים שבמחנה.

המדרש סובר שחטא המתאוננים ושל קברות התאוה היה אותו חטא - והזקנים חטאו משום ש"התאוו תאוה". במתן תורה ראו מראה אלוקים שהוא כולו רוחני ומ"מ נהנו ממראה זה בדרך פיזי - "ויאכלו וישתו". הם הפכו את משהו כולו רוחני לדבר גשמי. וכן היה חטאם של המתאוננים. המן היה מאכל רוחני - היה מתברך במעיו של אוכלו, אבל לא היה בו שום הנאת מעים. היה חסר בו הנאת הגוף. המתאוננים מאנו במאכל רוחני - הם רצו לאכול מאכל רגיל כדרך הטבע ורצו להנות מן האוכל. זקני העדה חזרו שנית על אותו חטא של הר סיני. הם רצו שיהנו בדברים הנכנסים לתוך נשמתם באותו דרך של דברים גשמיים. ממילא היתה מיתתם כמו מיתת בני אהרן, בשריפת נשמה. גם מובן יותר הסוד של שריפת נשמה וגוף קיים. העונש שלהם היה מידה כנגד מידה - הם רצו להפוך את נשמתם לאחד מאברי הגוף, שתהיה לה בית קבול לדברים גשמיים, לכן נשרפה נשמתם

כמו הגוף. (וכעין זה כתב ר' בחיי וז"ל: "והיתה מידת התאוה חזקה בהם בלכתם אחרי שרירות לבם בכל מיני התאוות אשר לגוף, וכמו שאמר בסמוך "בוכה למשפחותיו", ודרשו רז"ל על עסקי משפחותיו, על העריות האסורות להן, ולא היו משגיחין בענינים שכליים של מעלה, זהו שנא' "בלתי אל המן עינינו" כי לפי שהמן היה מיסוד אחד בלבד, והיה עצם פשוט, לא מורכב כשאר המזונות, והיה מחדד השכל ומגיע את האדם לידיעת המושכלות, על כן היו מואסין ומבזין אותו." והשתא דאתינן להכי, יש להוסיף תוספת ביאור גם כן בחטאם של נדב ואביהוא. ריח הקטורת הוא כולו רוחני. כמו שרצו להנות ממראה אלוקים, כך רצו להנות מריח הקטורת. נמצא שהם שנו גם כן על אותה העבירה שחטאו בהר סיני ובאותו אופן של זקני העדה בחטא המתאוננים. ולכן מובן המתנת העונש ומה שנענשו בפעם השניה.)

קשה להבין מהו פירושו של הסתכלות בשכינה בלב גס כדרך אכילה ושתיה. ולהבנת הדברים, יש להבין מה היא הסתכלות ראוייה. הרמב"ם מתאר את הדרך אשר יבא האדם לידי אהבת ה' (הל' יסודי תורה ב, ב) וז"ל:

והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו. בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב, ומשבח, ומפאר ומתאוה **תאוה גדולה** לידע ה' הגדול. כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלוקים לקל חי. וכשמחשב בדברים אלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות. כמו שאמר דוד כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו.

לפי הרמב"ם, מראה אלוקים צריך לעורר שני רגשות באדם: (א) תאוה של ידיעת ה' - צמאה נפשי לאלוקים; (ב) רגש של שפלות וענוה - מה אנוש כי תזכרנו. אם אדם מסתכל בגבורות ה', וחסר בו שני רגשות אלה, הרי הוא מסתכל בלב גס. הדמיון לאכילה ושתיה הוא מדויק מאד כי יש שני רעיונות באכילה: (א) הנאת הגוף; (ב) פעולה רק לעצמו, ואין בה שום תועלת לאחרים. ומשמע מדברי חז"ל, שאע"פ שנדב ואביהוא וזקני העדה חטאו בהר סיני, מ"מ הם לא חטאו באותו חטא. הזקנים חטאו ברגש הראשון של הרמב"ם - הם התאוו תאוה לדברים גשמיים. המן ג"כ היה צריך להשפיע עליהם שיהיו "משגיחין בענינים שכליים של מעלה" (כלשון ר' בחיי שהבאנו לעיל), אבל הם רצו הנאת הגוף - כך היה "ויאכלו וישתו" של הזקנים. היה חסר להם הצמאון לידיעת ה'. לא כן נדב ואביהוא שהיו קדושי עליון - הם באמת התאוו לתאות ידיעת ה' בכל תוקפה. אבל הם נכשלו

ברגש השני של הרמב"ם. במקום מידת הענוה, התפארו בגדולתם כמו שכתבנו, ולכן פרשו את עצמם מן הכלל. האכילה ושתייה שלהם לא היתה משום הנאת הגוף ותאוה גשמית - האכילה היתה לעצמם ולהנאתם מבלי להתחבר עם אחרים. לענין כניסה לתוך קדה"ק, יש להשוות את הגישה של משה רבינו לגישתם של נדב ואביהוא. וז"ל המדרש: (ויקרא רבה א, טו)

צא ולמד ממשה רבינו אבי החכמה, אבי הנביאים שהוציא ישראל ממצרים, ועל ידו נעשו כמה נסים במצרים, ונוראות על ים סוף, ועלה לשמי מרום והוריד תורה מן השמיים, ונתעסק במלאכת המשכן, ולא נכנס לפני ולפנים עד שקרא לו, שנא' "ויקרא אל משה וידבר". (ע' עוד בשמות רבה יט, ג)

למה המתין משה לקריאתו של הקב"ה ולא נכנס בכל עת? מידת הענוה של משה מנעו מלהכנס. הדברים מפורשים בר' בחיי (הקדמה לפר' ויקרא) וז"ל:

ומכלל ענותנותו ושפלותו, מה שמצינו שלא רצה לבא אל אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן, ואע"פ שכבר נאמר לו מפי הגבורה: "ונועדתי לך ודברתי אתך מעל הכפורת" (שמות כה, כב), לא ערב את לבו לבא אל אהל מועד, לא להתנבא בתוכו, ולא להתפלל ולהקריב קרבן, עד שנתן לו הקב"ה רשות וקראו, וזהו שכתב "ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמור".

ובזה נשתנו נדב ואביהוא ממשה רבם. ההסתכלות בשכינה שלהם היתה בלב גס כיוון שהיו חסרים מידת הענוה. משה, הענו מכל, היה ירא לגשת אל הקודש. נדב ואביהוא, שהתפארו בגדולתם, בקל נכנסו לתוך בית קדה"ק.

כבר כתבנו שהקטורת מאחדת את הכלל ולכן היא נקטרת רק בצבור. הרמב"ן מרמז את חטאם על פי דרך האמת, ור' בחיי כדרכו, מוסיף ביאור. התורה אומרת "ויתנו בהן אש וישימו עליה קטורת" אבל המקרא היה צריך לכתוב **עליהן** (על הגחלים) במקום **עליה**. ר' בחיי מסביר שהמלה **עליה** מרמזת למידת הדין. (וישימו עליה - פירושו ששמו הקטורת על האש, והוא האש הגדולה של ה' דהיינו מידת הדין). הם כונו רק לשם מידת הדין של הקב"ה ולא לשם המיוחד. מצוות הקטורת היא כנגד מידת הדין. ע' תרגום יונתן בן עוזיאל על הפסוק "ישימו קטורה באפיך" (דברים לג, י) וז"ל: "ישוון אחוהון כהניא בוסמין על מחתיא וייכלון מיתנא ביום רוגזך" (ישימו אחיהם הכהנים הקטורת על המחטה, ויפסיקו את המגפה בעת הדין). אע"פ כן, הקטורת היא מלשון התקשרות, שבו הוא מקשר את

מידות הקב"ה יחד. נמצא שכמו שהקטורת מקשרת את האומה הישראלית זה לזה בעולם התחתונים, כך היא מקשרת את מידותיו של הקב"ה זה לזה בעולמות העליונים. וכמו שנדב ואביהוא נכשלו בקישור האומה (יסוד החלבנה), הם נכשלו בקישור מידותיו של הקב"ה וכוננו אך ורק למידת הדין. יסוד זה, שמידת הדין צריכה להיות בהתאם עם מידת הרחמים, הוא רעיון חשוב שהרמב"ן מדגיש כמה וכמה פעמים בפירושו לחומש ובשאר כתביו. (הרמב"ן האריך בענין זה במצוות החצוצרות (במדבר י, ו) ובמצוות תקיעת שופר (ויקרא כג, כד). יסוד התרועה היא כנגד מידת הדין, אבל ראש השנה הוא יום דין ברחמים ולכן יש תקיעה לפנייה ותקיעה לאחריה, כי התקיעה היא כנגד מידת הרחמים. אדם המריע בר"ה בלי לתקוע הוא "מקצץ בנטיעות" שהרי הוא מתכוון רק למידת הדין, והוא מצמצם את מידותיו של הקב"ה. עיין בדרשתו לראש השנה (דף רכ, מערכת שעוועל) שחזר על הדברים.)

מצוות הקטורת ביוה"כ

לפי דברינו יש לפרש את יסוד מצוות הקטורת ביוה"כ. כתבנו למעלה שהקטורת היא המתיר לכה"ג להכנס לפני ולפנים. אבל יש להוסיף על זה בדרך דרוש. יוה"כ הוא היום שכלל ישראל מתכפרים בכפרת צבור. השעיר המשתלח מכפר בעד שבים ואינם שבים (חוץ מעבירות החמורות שאם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר - ע' רמב"ם הל' תשובה א, ב). לפני שהכה"ג מתחיל בכפרות היום, ולפני שהוא זורק את דם הפר והשעיר בקדה"ק, הוא צריך לקיים את מצוות הקטורת שבה הוא מאגד את כלל ישראל לצבור אחד בלתי נפרד. וזהו המתיר - הקטורת צריכה להקדים כי בלאו הכי אין כאן כלל ישראל וכפרת הצבור.

הרמ"א פסק (או"ח תקפא, א) שבימים נוראים צריכים לדקדק אחרי ש"ץ היותר הגון, ושיהיה בן שלשים שנה, ושיהיה נשוי. המנהג הזה, שיהיה נשוי, מובא בכל בו (סדר עשרת ימי תשובה, סו), וכתב שטעם הדברים שיהיה דומה לכה"ג שאמרו חז"ל שתהיה לו אשה לשמרו מן החטא. לולא דמסתפינא, י"ל טעם אחר למנהג זה, על פי דברי הזהר שהבאנו לעיל. רק הנשוי מתקשר לכלל ישראל ומכפר בעדו. הש"ץ בימים נוראים ממלא את מקומו של הכה"ג, ומרצה בעד הצבור. לכן רק אדם הנשוי יכול להיות שליח אמיתי של הצבור.

בעוונותינו הרבים אין לנו לא כה"ג ולא בית המקדש ולא מזבח כפרה. לפני תפילת כל נדרי אנחנו מצהירים: "על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירין להתפלל עם העבריינים". מה טיבה של תפילה זו? יש לפרש שתפילה זו היא הקטורת שלנו בזה"ז. בתפילה הזאת אנו מאחדים את כלל ישראל בעבור שנזכה לכפרת הצבור. התפילה הזאת היא תמורת מצוות הקטורת בגדר "ונשלמה

פרים שפתינו". וז"ל הטור (אורח חיים ס' תריט - מקורו מן המרדכי במסכת יומא והכל בו):

ונוהגין באשכנז שקודם שיתפלל מתירין לכל העבריינין כדי להתפלל עמהן ואפילו אם לא ביקשו שיתירו להם, דא"ר שמעון חסידא כל תענית צבור שאין בה ממושעי ישראל אינה תענית צבור, שהרי החלבנה ריחה רע, ומנאה הכתוב עם סמני הקטורת.